

CLUJUL ÎN VÂLTOAREA MARII CRIZE ECONOMICE DINTRE 1929-1933. AMPRENTA EVENIMENTELOR ÎN PRESA VREMII

Septimiu Moga*

Abstract: *By the end of the 1920s, numerous economic difficulties had contributed to the accumulation of tensions in many strata of the Romanian society. The overproduction crisis of 1927 and the dramatic fall in the prices of agricultural products on foreign markets were among the leading causes that significantly contributed to this reality. As the effects of the Great Depression were felt throughout the country, Cluj was by no means safe from the contagion of the global economic crisis. This contribution shews how in the first two years of the crisis, the credit institutions appeared to successfully cope with the challenges caused by the decline in the production value and, thus, the population's income. However, as months passed, the credit institutions accumulated new burdens, which suddenly manifested shortly after the bankruptcy of one of Vienna's largest banks, Creditanstalt, in May 1931. To this end, my article affords an ample space of unveiling the abrupt succession of events that led to the shaking of population's confidence in the banking system as more and more banks went bankrupt. The summer and fall of 1931 became a nightmare for the Cluj bankers. Local press abounds in references to fraud trials and fraudulent bankruptcies involving politicians, local personalities, and even members of the old Cluj bourgeoisie and aristocracy. As I show below, not only that the intervention of the authorities came late, but was often flawed, inconsistent, and sometimes grounded by a political rather than an economic agenda. As banking legislation was still in its infancy, court proceedings were protracted and often ended in acquittals or lenient sentences. The bankruptcy of Marmorosch Blank Bank led to panic and the use of reactive measures by bankers and the authorities. Tensions increased even more, and the population's trust in the banks of Cluj collapsed.*

Keywords: banking history, Cluj, economic crisis, panic, interwar period, bankruptcy.

„Oriunde ai privi pe harta oricărui continent, același freamăt de nesiguranță, același vuiet de aprigă îngrijorare. Nu sunt numai semnele unei crize limitate, ci momentul dramatic al încheierii unui veac, perioada de tranziție spre o eră nouă, momentul de adaptare al civilizației burgheze la complexul împrejurărilor ce-au născut după război. [...] Odată cu pacea, odată cu dispariția apocalipticului consumator, războiul, ca și ucenicul vrăjitor al lui Goethe, care a cunoscut formula de invocare a spiritelor, dar a uitat pe aceia care să le potolească, umanitatea nu poate găsi formula potolirii demonului producției. Și noi suntem cuprinși în această dramă a umanității. Și anul care

---

* Doctor în istorie, șef serviciu, Banca Națională a României, Sucursala Cluj; e-mail: mogaseptimiu@gmail.com

începe este anul decisiv, anul sortit să curme oscilațiile ce zdruncină până în temelii actuala rânduială. De aceea ni se impune tuturora încordarea supremă a voinței noastre de a dura, de a rezista cu îndârjire acestor supreme încercări. Anul 1931, este anul final al crizei. Îl întâmpinăm cu optimista urare a lui Mistral: «Cu amintirea trecutului și cu speranța în anul care vine»¹.

Acestea erau cuvintele pe care Pamfil Șeicaru le spunea în editorialul primului număr tipărit pe anul 1931 al ziarului „Curentul”. De fapt, în partea finală a articolului, Șeicaru sintetiza câteva dintre dezbaterele asupra originilor crizei din anii 1930. El concluziona că ceea ce se contura în plan economic și social la finele anului 1930 erau primele cărămizi, pietrele fundamentale care marcau începutul unei noi paradigme a capitalismului iar „anul următor” trebuia să însemne revigorarea economică. Temerea lui, exprimată, poate, în treacăt și dintr-o firească stare de scepticism gazetăresc, era că turbulențele economice reprezentau de fapt un pericol pentru orânduirea de atunci. Timpul, din nefericire avea să-i dea dreptate, criza economică avea să se amplifice și să schimbe chipul Europei, care încă nu se lepădase de toate traumele războiului, iar omenirea se încolona spre o nouă conflagrație mondială, mai apocaliptică și mai traumatizantă.

Ziarul clujean „Ellenzék” afirma într-un editorial sumbru de început de an 1931 că „După calvarul Marelui Război, trebuie să suferim și catastrofa războiului civil economic, cu toate consecințele sale punitive ale supraproduției, ale vămilor și ale scurgerii banilor. Mâine va începe un an dificil, poate cel mai dificil an al erei de pace, care ne amenință, dar nu trebuie să disperăm. Trebuie să avem și răbdare și speranță. Trebuie îmbunătățită lumea care, este încă tensionată de revendicările războiului mondial și de nebunia revoluționară. Trebuie anihilată lumea dusă în ispită de privațiuni. Trebuie să trecem peste faptul că băncile americane explodează ca niște bombe. Toate acestea pentru că viața este vie și optimismul pâlpâie undeva în adâncul nostru, și este vizibil și palpabil. O disperare acum ar echivala cu moartea totală, ceea ce ar reprezenta absurdul distructiv al umanității. Vom scăpa de sufocare, de strangulare. Barca omenirii nu se poate scufunda, va ajunge la uscat. După întuneric vin zorii. Ziua adevărului, după cea mai lungă noapte, lumea își începe drumul spre cea mai lungă zi. Ingeniozitatea rațiunii umane nu este epuizată și oricât de dificil ar fi noul an, el nu va fi decât preludiul desfășurării ce va urma”². Profetice cuvinte!

Tot la vremea aceea revista bucureșteană cu profil economic „Argus” se întreba retoric: „Ce va fi în 1931? În ce stare vom ajunge până la sfârșitul

---

¹ „Curentul”, București, an III, nr. 1057 din 2 ianuarie 1931, p. 1.

² „Ellenzék”, Cluj, an LII, nr. 1 din 1 ianuarie 1931, p. 1.

acestui an, fiecare dintre noi, în parte, și toți laolaltă?”, concluzionând destul de funest: „Leacul nu va veni decât din excesul răului și el nu va putea fi trecător sau local. Ori va veni îndreptarea pentru toți printr-o sforțare solidă a tuturor, ori omenirea ...”³.

Într-o astfel de perioadă înnegurată ne putem oare imagina cum arăta orașul Cluj în acei zori ai noului an 1931? Era într-o criză morală sau, cum spunea articolul amintit mai sus, în mijlocul unui război civil mondial economic? Ce întrebări își puneau clujenii? De unde putea veni răul? Ziarele maghiare relateau și analizau anumite afirmații ale lui Mussolini făcute într-un interviu acordat ziarului britanic „Daily Mail”, care invoca necesitatea revizuirii tratatelor de pace. În opinia sa, Ungaria fusese, printre cele mai nedreptățite țări. El făcea o serie de aprecieri în care găsea în starea postbelică a Europei și cauza fundamentală a problemelor economice ale continentului. Ziarul „Budapesti Hírlap” sintetiza din interviul amintit cu Mussolini faptul că tensiunea care exista în Europa era consecința politicii, unde un grup de puteri, înarmate până în dinți, mențineau o hegemonie construită pe inegalitate, nedreptate, daune economice și umilință. Il Duce arăta că toți cei care vedeau garanția păcii în această inegalitate, contrară principiilor Societății Națiunilor, în aderarea oarbă și fără convingere la cea existentă, în menținerea armată a propriei supremații, se înșelau⁴.

Paradoxal, principiile lui Mussolini erau îmbrățișate și de unii reprezentanți ai extremei drepte românești. Încă dintru început ei trăgeau un semnal de alarmă asupra simpatiei pe care „ducele” o avea față de Ungaria, pe care ar repara-o „îndată, dacă ar atârna numai dela dânsul ...”, arăta ziarul „Lumina Satelor” în numărul din 18 ianuarie 1931, editat de Ioan Moța⁵. Ca orice curent populist, și extrema dreaptă românească aproba ideile vehiculate de către „duce”. În 1 ianuarie aceeași publicație titra: „«Din norocire, spuse Mussolini, poporul nostru [italian] nu e obișnuit să mănce de multe ori pe zi, se mulțumește cu puțin și de aceea el nu simte așa de tare încă strâmțorările acestor zile. Dar păturile de sus [orășeni ce ajunseseră la oarecare stare] sunt grozav de pofitoare, egoiste [dorind de toate pentru sine], și când văd că va trebui să țină în loc de 3 automobile numai 1, li se pare că lumea e pe punctul să se prăbușească !». Așa, drept și cuminte, își bate Mussolini joc de lăcomia celor ce nu vor să se deprindă a trăi și mai după modru, măcar până țin aceste vremuri grele. Și ocară lui Mussolini, nu privește numai pe italienii săi, ci și pe

---

³ „Argus”, București, an XXII, nr. 5317 din 4 ianuarie 1931, p. 1.

⁴ „Budapesti Hírlap”, Budapesta, an LI, nr. 2 din 3 ianuarie 1931, p. 1.

⁵ „Lumina Satelor”, Sibiu, an X, nr. 3 din 18 ianuarie 1931, p. 3.

mulți din noi, – cam, în felul său, nici noi nu prea vrem a ne mulțumi cu mai puțin decât în trecut”⁶.

Exista o adevărată frenezie în a găsi vinovați: mașinismul din America ce nu mai putea fi oprit, dumpingul sovietic menit să distrugă capitalismul prin imposibilitatea de a se mai realiza profit, evreeii împotriva cărora ziarele legionare aruncau toate anatemele posibile. Împotriva tuturor aceste rele nu li se putea opune decât un partid asemănător cu cel condus de Hitler din Germania. Chiar dacă în anul 1931 încă nu ajunsese la putere avea să-și tragă seva din criza în care se înfunda fragila Republică de la Weimar. „În țară la noi ar fi partide de «dreapta», așadar cele de mai aprins patriotism, cele ridicate împotriva cotropirii țării și a izvoarelor sale de câștiguri de către jidani”. De asemenea, printre cei mai mari vinovați erau politicienii, la urma urmei, principalele exponente ale democrației⁷.

În revista „Economia Națională” apărută în primele zile anului 1931, într-un articol semnat de către Ioan Boldeanu este lansat un atac vitriolant împotriva clasei politice din România pentru situația din țară. Autorul acestuia arăta: „Politica economică a guvernului, de la 1928 încoace nu a fost nicidecum o politică de realizări și consolidare a economiei naționale, ci dimpotrivă o politică de dibuire, de încercări, de ignorare voită a nevoilor adevărate ale țării”. Mai departe arăta: „Nu se vede nimic, nu se simte nimic. Și ce se începuse mai înainte s-a năruit, căci guvernul țării în locul bunelor măsuri pentru promovarea și propășirea economiei naționale a făcut tot ce i-a fost cu putință ca să distrugă avuțiile pământului românesc. Industria abia înfiripată piere și cu pierrea ei apare tot mai amenințător spectrul foametei pentru miile de lucrători fără lucru”. Despre politica financiară autorul consideră că „s-a redus la împrumuturi, concesiuni ale avuțiilor naționale și ale izvoarelor de venituri și înăsprirea până la exasperare a regimului fiscal. Se vorbește destul de mult de economii și totuși nu se vede de loc vreo economie în gospodărirea finanțelor țării, ba dimpotrivă, risipa cea mai desfățată domnește în toate administrațiunile de stat”. Speranța sa era în coroană, în regele proaspăt venit și care deja cultiva un cult al personalității care nu erau altceva decât preludiul viitoarei dictaturi regale⁸. Se aștepta, așadar, și la noi în țară ivirea unui erou providențial. Se împletea astfel o anumită așteptare a unui dirijism asemănător celui din occident cu apariția omului providențial.

Iuliu Maniu declara într-un interviu preluat de „Foaia Poporului” următoarele: „Greua criză economică și financiară, ce domnește astăzi în

⁶ *Ibidem*, nr.1 din 1 ianuarie 1931, p. 2.

⁷ *Ibidem*, p. 1.

⁸ Ion Boldeanu, *Încotro mergem? Un strigăt de alarmă către factorii ce dețin destinele neamului*, „Economia Națională”, București, an LII, nr. 1 din 1 ianuarie 1931, p. 26–32.

Europa Centrală și mai ales în păturile agrare ale populației, stârnește pe de o parte o mare neliniște, iar pe de altă parte, reduce puterea de consumație a mulțimilor, cea ce e păgubitor și pentru marile puteri industriale apusene. De aceea trebuiesc câștigate credite agricole favorabile cu ajutorul puterilor din Apusul Europei și trebuiesc preschimbate vechile datorii, cari sunt foarte grele. Afară de aceasta, ar fi de încheiat tratate regionale economice pe baze preferențiale (adică statele să-și vândă și să-și cumpere produsele lor din anumite țări, pe baza unei înțelegeri), începutul în acest scop s-a și făcut la conferințele de la Sinaia și Varșovia. Pe de altă parte ar trebui să se urmărească scăderea prețurilor pentru produsele industriale în general și pentru produsele industriale trebuincioase agriculturii în special”⁹. Adică din nou credite, cu o ușurare doar a serviciului datoriei. Erau în măsură băncile, fie ele din apusul bogat al Europei să ofere un sprijin financiar? Iuliu Maniu se alinia unei teorii contestate în occident. Putea însă ca omul să rezolve printr-un program politic și economic? Sau era o putere în afara de înțelegere și putință a rasei umane?

În această idee, scria ziarul „Pester Lloyd” în primul număr al anului 1931: „Sentimentul de bucurie de a fi scăpat de acest an de mizerie a crizei gri se amestecă – o picătură de pelin în paharul bucuriei – cu întrebarea neliniștită despre ce va aduce noul an. Priviri întrebătoare se îndreaptă spre noul venit care stă în pragul ușii, dar nicio putere umană nu poate ridica vâlul în care se învelește. Faptul că necazul economic se extinde în toate cele cinci părți ale lumii dovedește că aici acționează forțe cosmice care sunt dincolo de puterea de acțiune a oricărui individ. Nu numai omul singur este neajutorat și neputincios în fața acestor forțe, ci și popoare întregi, chiar cele mai puternice dintre ele, trebuie să se supună orbește puterii lor de nepătruns. Astfel tot ceea ce se poate face împotriva acestui lucru se limitează la conceperea unor mijloace paliative pentru a evita, pe cât posibil, cel puțin ce este mai rău din toate relele care ar mai putea veni. Depinde de guverne să ia măsuri de precauție în această direcție. De ani de zile, oamenii se plâng – și nu fără motiv – de răspândirea etatismului. Intervenția statului în sferele economice, care până acum erau rezervate întreprinderii individuale, s-a dovedit a fi, în majoritatea cazurilor, o greșeală și a făcut mai mult rău decât bine. Cu toate acestea, în condițiile deplorabile ale dificultăților economice generale, intervenția guvernamentală chiar și timidă și-a pierdut mult din justificare. Deoarece nici acțiunea economistului nici lăsate la voia întâmplării diferitele ramuri ale economiei private, privite separat, sau în ansamblu, nu pot face nici cel mai mic lucru împotriva forțelor elementare care se dezlănțuie în această criză mondială. Este de dorit ca ajutorul să vină dinspre oamenii de stat care,

---

⁹ „Foaia Poporului”, Sibiu, an XXXIX, nr. 1 din 4 ianuarie 1931, p. 1.

în pozițiile lor de responsabilitate, trebuie nu numai să fie informați despre forțele defensive care mai există, dar și să aibă puterea de a dispune și a mobiliza aceste forțe defensive”¹⁰.

Putem spune că acel ciclu economic, aflat acum în faza de declin era atât de puternic încât să aibă magnitudinea unei forțe cosmice? Cu siguranță, situația economică era consecința unor factori cât se poate de antropici, care își găseau rezolvarea în oameni și în capacitatea lor de a conlucra. Un alt element atins de publicația din Ungaria și care putea constitui un semnal de alarmă era proliferarea etatismului. Problema intervenției statului în economie era privită fie ca o formă de rezolvare a crizei, fie ca pe un semn de capitulare a capitalismului.

„Revista Economică” releva o anumită stare de detașare a presei și a opiniei publice, poate oamenii doreau să se detașeze de lumea tot mai lipsită de încredere. Adesea, evenimente economice grave apăreau în paginile de mijloc ale gazetelor, fiind tratate ca un fapt divers, monden, alături de scandaluri de crimă sau alte infracțiuni: „Întru întâmpinarea unui an nou fiecare muritor se îmbracă în haine de sărbătoare și lepădându-se de toate grijile și alungându-și gândurile neplăcute se nizuiește să fie vesel – fie pentru că așa ar voi să rămână apoi întreg anul, ce vine, – fie că voiește să se ușureze numai pentru aceea zi de povara greutăților de toate zilele, cari mai ales azi, sunt atât de nenumărate și grele. Potrivit acestui obicei, care este un joc cu iluzii și speranțe frumoase, ziarele, revistele și toate publicațiunile periodice satisfac așteptărilor, încărcându-și coloanele cu articole, dacă nu toate vesele cel puțin în majoritatea lor plăcute. Astfel lectura, ce-o oferă cetitorilor, este mai mult distractivă, decât instructivă și informativă”¹¹.

Teoretizând starea de fapt și plasând problematică economică și socială din țară într-un plan mai general european și mondial, ziarul „Curentul” al lui Pamfil Șeicaru, explica în termeni mai abstracți un anume curent: „Situația mondială și specific cea din țara noastră, a provocat, nu un curent de defetism sau de descurajare, după cum se încearcă a se susține de mulți, ci un curent realist, de expunere a situațiunei în lumina sinceră, fără falsificări și fără un optimism exagerat și nejustificat. În contra acestui curent realist, se ridică astăzi, adepții teoriei profesorului Coué. Simplu ca lumina zilei. Le recomandă tuturor ca în fiecare dimineață să zică, cu glas tare, ce bine-mi merge ! și îi va merge bine !? De fapt înainte de Coué, noi am inventat teoria lui. De zece ani

---

¹⁰ „Pester Lloyd”, Budapesta, an LXXVIII, nr. 1 din 1 ianuarie 1931, p. 1.

¹¹ „Revista Economică”, Sibiu, an XXXIII, nr. 1 din 3 ianuarie 1931, p. 1.

de la războiu și până astăzi, n-am făcut altceva, decât să ne sugestionăm că ne merge bine”¹².

Toate aceste curente de gândire, sentimente și stări erau prezente fie prin intermediul presei, fie prin persoane influente prezente în Cluj sau pur și simplu, reflectau gândirea în plină criză din oraș. La acestea mai putem adăuga și informațiile mai mult sau mai puțin alarmiste dinspre Basarabia din cursul anilor 1929 și 1930, care vedeau ostil gestul de mobilizare a trupelor Uniunii Sovietice la granițele României. În timpul ședinței Camerei din 23 martie 1933, Octavian Goga reamintea colegilor săi deputați în plină dezbatere în scandalul Skoda cum „din om în om și din ureche în ureche trecea acest refren: «în Tiraspol se fac concentrări de trupe», și îmi aduc aminte cum oamenii politici din Basarabia, cum președinții societăților de binefaceri și cum femeile din Basarabia, dela Chișinău, venea pe la noi cu îngrijorare. Domnilor, s-a otrăvit un întreg colț de țară, s-a alarmat o țară întreagă, pentru ca să se prepare o stare sufletească potrivită. Eu însumi AM CĂZUT VICTIMA ACESTOR ZVONURI, le-am dat crezare și cum puteam să nu le dăm crezare, și eu și domnul dr. Lupu și dv.? Am început să batem cu toții la pragul Regenței și am spus îngrijorați, ce este de făcut, pentru că ne atacă rușii la Tiraspol și tara este dezarmată ? Atunci am mers și la Principele Nicolae și la I.P.S.S. Patriarhul și s-a petrecut un miracol, deodată, ne-am pomenit cu toate aceste svonuri că au trecut, nu au mai existat ca prin minune. Ca printr-o baghetă magică toată această vastă instrumentație a fost pusă la o parte. Iar Părintele Patriarh văzându-mă mi-a spus pe ton de mustrare, de dojana prietenească, că s-a făcut o mare comandă de material de război în valoare de mai multe miliarde lei la uzinele Skoda”¹³.

Încordarea era evidentă în multe orașe, dar viața își urma sub o formă sau alta cursul într-un firesc aparent.

Mai trebuie să adăugăm faptul că anul 1930 fusese marcat de moartea unuia dintre făuritorii principilor economice ale României Mari, Vintilă Brătianu, care încetase din viață în pragul sărbătorilor de iarnă ale anului 1930. La finele lunii decembrie legionarii, după ce în vară atentaseră la viața lui Constantin Anghelescu, l-au luat la țintă pe Emanoil Socor, el fiind exponentul așa numitei prese otrăvite evreiești din capitală, care dăduse în vileag un plagiat unui extremist celebru și anume A.C. Cuza. Paradoxal este că atentatorul a fost un licean, prea puțin deprins cu sofisticatele cutume academice și din fericire, pentru victimă, era la fel de neprișt și cu mânuirea armelor.

---

¹² „Curentul”, București, an III, nr. 1054 din 30 decembrie 1930, p. 1

¹³ „Țara Noastră”, București, an XI, nr. 277 din 25 martie 1933, p. 1.

Clujul în care odinioară fusese student unul dintre cei mai dinamici activiști ai mișcării legionare, Ionel Moța, nu era ferit de tensiunile legionare de tipul celor manifestate în capitală. Criza de supraproducție, scăderea puterii de cumpărare a oamenilor determinată de scăderea prețului grânelor, radicaliza două pături ale populației: fermierii și micii proprietari de pământ. Deopotrivă aristocrația maghiară și țărănimea românească în curs de emancipare erau afectate de evoluțiile prețurilor mondiale.

*

Din punctul meu de vedere, criza bancară nu a apărut în 1931, cum se afirmă îndeobște ci mai degrabă aș plasa-o ca debut încă în anul 1928, când problemele acumulate la nivelul activelor și pasivelor instituțiilor de credit au început să iasă la suprafață. Dacă ar fi să facem o comparație cu manifestările din domeniul geologic, în anul 1928 au existat o serie de cutremure puternice, dar care chiar dacă au avut o magnitudine mare nu au fost în măsură să prezică amploarea mării erupții. În 1931 erupția a fost masivă, lava și gazele subterane, ținute sub presiune de scoarță, s-au folosit de fisurile din scoarța pământului într-o explozie puternică, care a afectat masiv populația, inclusiv prin imaginea unei apocalipse. În 1928 publicul nu avea suficiente motive să declanșeze episoade de panică, pentru că avea destul de puține cunoștințe despre mecanismele din spatele marilor citadele bancare și totodată, exista un anumit melanj între debitorii și creditorii băncilor. De fapt, oricât de sofisticate erau unele bănci din Cluj, ele erau mai departe niște întreprinderi deosebit de conservatoare, oarecum rudimentare și aduceau mai degrabă aminte de instituțiile altruiste, organizațiile de întrajutorare mutuală sau chiar cooperativelor de credit. Stratul de încredere etanșeiza clocotul din lumea financiară.

Din cele arătate mai sus, analiștii vremii nu luaseră în considerare multe dintre problemele care amenințau sistemul bancar, încă neafectat în mod funcțional de criza mondială. Mai mult, unele din instituțiile bancare din Cluj încercau să își lărgescă zona geografică de acoperire, prin deschiderea de noi unități teritoriale sau majorări de capital. Operațiunile se făceau în contextul în care dobânzile active erau din ce în ce mai mari, cu tot efortul Băncii Naționale de a le reduce prin circulare și sub sancțiunea retragerii reescontului în cazul în care băncile nu se conformau cerințelor institutului de emisiune. Totuși, raportul între cerere și ofertă pe piața monetară nu se îmbunătățea. După cum arătase într-o conferință de presă Dimitrie Burileanu, guvernatorul din acea vreme a Băncii Naționale, încă din luna ianuarie 1928, institutul de emisiune se afla în acel moment în situația de mări reescontul, direct către

instituțiile bancare prin formarea în jurul unităților teritoriale a BNR a câte unui comitet interbancar de „informațiune, execuție și control”, pentru a pune în practică politica BNR de reducere a dobânzilor, dar și a facilita băncilor mai mici accesul la reescont, pentru a nu apela la intermedierea băncilor mari. Este totodată valabil aspectul că prin facilitarea de reescont se diminuau rentele aproape sigure oferite multora dintre creditorii băncilor. Potrivit argumentației guvernatorului trebuia eliminată din componența dobânzii cea ce astăzi am numi prima de risc. El se exprima astfel: „Pe lângă condițiunile economice reale, care astăzi nu pot fi schimbate, nivelul dobânzilor este determinat, și de instabilitatea monedei și de comprimarea creditelor. Astăzi Banca Națională prin mijloacele sale proprii de credit și prin politica de devaluație ce a urmat timp de un an, a dat leului stabilitate nediscutabilă. Aceasta este un prim fapt economic. Ca urmare, prima de nesiguranță a cursului care era înglobată în dobândă, este legitim să dispară, odată cu nesiguranța ce o justifică. Împrumutătorul la scadență va primi lei de egală calitate cu lei ce a dat, cu împrumut”¹⁴. Legătura dintre cursul leului și riscul de nerambursare, înglobat într-adevăr în nivelul dobânzii, este foarte greu de precizat. Iar această primă de risc, care cel mai adesea lua forma unor comisioane suplimentare atașate sau așa-numitele provizioane, nu erau legate sub nici o formă de curs, ci în general, de scumpete și de riscul de nerambursare, care era foarte mare la nivel instituțiilor de credit. Oricum, această primă de risc indiferent cât de corelată ar fi cu volatilitatea cursului valutar nu putea fi persuadată printr-un discurs sau o dispoziție a guvernatorului.

Ziarul „Curentul” din ziua următoare a conferinței guvernatorului arăta: „Dar, ce să ne mire. D. guvernator își propune să retragă o parte din reescontul acordat băncilor mari, în favoarea celor mici. El ține să-și preschimbe portofoliul său la primul ordin, în altul de mai puțină valoare. Reluând politica antereului lui Arvinte, prin care s-a ilustrat inspiratorul său de azi, ministrul nostru de finanțe, d-l guvernator mărește încă iluzia că va provoca fără stabilizare și fără capital suficient scăderea dobânzilor. Adică, piatra filozofală. „Ex nihilo, nihil” – domnule guvernator”¹⁵.

La mai bine de un deceniu de la unificare, în România nu exista o lege care să reglementeze comerțul de bancă. În aceste condiții aproape oricine putea deschide o bancă și sub cele mai nobile idealuri să administreze o rețea piramidală având, aparent, același statut ca și o bancă onorabilă și cât se poate de corectă. Prin urmare, stabilizarea nu se realizase pe deplin nici la nivelul anului 1930 iar lipsa de capital era cu adevărat una din cele mai mari

---

¹⁴ „Cuvântul”, București, an IV, nr. 985 din 14 ianuarie 1928, p. 5.

¹⁵ „Curentul”, București, an I, nr. 5 din 15 ianuarie 1928, p. 3.

probleme. În acest sens, cu siguranță că, ar trebui făcută o analiză mai amănunțită. La toate aceste probleme eu aș mai adăuga și lipsa de reglementare sub aspectul criteriilor de autorizare și capital, aspecte prevăzute în diversele inițiative legislative anterioare stabilizării și crizei. Din acest motiv, în opinia mea, la început a apărut o anumită neîncredere în anumite instituții de credit iar odată ce falimentele bancare europene a erupt, și sentimentul de panică a contaminat mai ușor România.

Dacă ne referim la Cluj, orașul simțea de multă vreme o nevoie acută de bani, mai ales în urma anilor de aplicare a politicii de restrângere a numerarului de pe piață, concept care îl avea ca și artizan pe Vintilă Brătianu. În oraș ființau cu mai mult sau mai puțin succes numeroase bănci, unele din ele printre cele mai mari din țară. Aici erau sediile centrale ale *Căsei de Păstrare și Băncii de Credit Cluj*, *Băncii Ardelene*, *Banca Agrară*, *Banca Centrală pentru Industrie și Comerț*, sucursale ale *Băncii Naționale*, *Băncii Marmorosch Blank*, *Băncii Românești*, *Băncii Generale*, dar alte multe instituții de credit mici sau foarte mici, prezentatoare sau ne-prezentatoare. Cel puțin teoretic, oricare din ele puteau acorda credite administrației locale, cu atât mai mult cu cât personalități precum Victor Deleu, Vasile Osvadă, Teodor Mihali sau Sebastian Boremisa fuseseră implicați în forurile de conducere a unor bănci.

Din foamea aceasta de credite pentru diferite proiecte locale s-a ajuns la un scandal provocat de un fals bancher care pretindea că poate intermedia un împrumut uriaș de la un consorțiu de bănci americane. Goana după un asemenea împrumut, fără o analiză sau o verificare prealabilă a intermediarilor era, pe semne o practică în acea perioadă. Erich Christian Schultze și complicele său, un avocat de origine poloneză Mischnaewski au fost capii de afiș a unui adevărat spectacol mediatic cu ramificații nu numai în Cluj, ci și în alte orașe cărora cei doi le analizau activitatea, bugetele și potențialul pentru a se asigura că sunt eligibile pentru împrumutul unui consorțiu de bănci occidentale. Schultze, actorul principal al farsei, se recomanda ca fiind directorul *Mittel Europe Securiries* din Berlin specializată pe furnizarea de fonduri sindicalizate unor orașe și în special, Clujului. Pentru aceasta au solicitat documente și sume importante de bani pentru a efectua copii ale unor documente justificative și alte lucrări birocratice, care să fie trimise spre analiză creditorilor. S-au folosit de documente falsificate, cecuri false și scrisori de garanție sau recomandare contrafăcute¹⁶. Imaginația presei a mers foarte departe, prezentându-l pe escrocul german drept unul dintre cei mai mari escroci internaționali, mergând de la conspiratorii din atentatul contra

¹⁶ „Dimineța”, București, an XXII, nr. 7172 din 14 noiembrie 1926, p. 7.

ministrului german de externe Walther Rathenau¹⁷, până la o presupusă deconspirare a sa ca agent dublu britanic și german¹⁸. Singurul lucru cert în toată afacerea a fost că întregul caz a fost presărat cu erori juridice, confuzii și unele abuzuri menite să mușamalizeze alte posibile infracțiuni. Un exemplu îl constituie pierderea dosarului cu probatoriul de la arestarea sa din București¹⁹. Un aspect important în acest scandal, nu a fost atât prejudiciul în sine, ci implicarea unor personalități ale Clujului, care erau recunoscute drept persoane de încredere pentru populație. Între ele îi putem aminti pe Vasile Osvadă, la acel moment primar și viceprimar al orașului, Marcian Căluțiu sau Theodor Mihali. Presa a devoalat unele aspecte, chiar dacă nedovedite legate de încasarea unor comisioane sau cooptarea unor personalități precum Vasile Osvadă sau Marcian Căluțiu la consorțiul care urma să intermedieze finanțările de la băncile americane²⁰.

În timpul acesta băncile abia se descurcau cu banii pentru a face față trezoreriei zilnice. Mari sume de bani fuseseră deja plasate în fel de fel de afaceri, pornite de la zero sau în întreprinderi naționalizate care cereau din ce în ce mai multe fonduri în fiecare zi și care nu își dovedeau eficiența în fluxuri pozitive de numerar spre creditor. Păguboase nu se dovediseră numai unele operațiuni de naționalizare (nostrificare)²¹ a industriei prin participații de acțiuni ci și practica cumpărării de acțiuni prin așa numita reciprocitate.²² Expunerile către aceste companii creșteau prin capitalizarea creditului cu dobânda și reeșalonarea lor ulterioară. Activitatea aceasta se făcea în dubla calitate a băncii de acționar și creditor, fiind numeroase situațiile în care se consumau fonduri importante chiar și numai cu administrarea creditelor. Un exemplu elocvent de afacere în domeniul forestier a fost așa numita afacere Manciu a Băncii *Economul*. Aceasta a constat în achiziționarea pe credit a Întreprinderii Forestiere din Aleșd de către colonelul Toma Manciu. Dificultățile în rambursare au apărut încă din primele luni iar pentru aceasta a fost nevoie să fie angajat un funcționar doar pentru urmărirea producției și desfacerii în Aleșd. În scurt timp însă colonelul Toma Manciu a reușit să vândă afacerea, dar, practic, încă din 1921, se contura problema sustenabilității finanțării unor afaceri complexe²³.

---

¹⁷ „Erdélyi Hirlap”, Arad, an XI, nr. 2772 din 14 septembrie 1927, p. 6.

¹⁸ „Dimineața”, București, an XII, nr. 7186 din 28 noiembrie 1926, p. 6.

¹⁹ „Universul”, București, an XLIV, nr. 265 din 14 noiembrie 1926, p. 6.

²⁰ Idem, an XLV, nr. 200 din 29 august 1927, p. 6.

²¹ Septimiu Moga, *Sistemul bancar românesc din Cluj de la Marea Unire la Marea Criză Economică*, Cluj-Napoca, Edit. Casa Cărții de Știință, 2022, p. 466.

²² *Ibidem*, p. 399.

²³ *Ibidem*, p. 522–523.

Sursele de finanțare ale băncilor se alimentau din depozite, multe dintre ele augmentate scriptic doar prin capitalizarea unor dobânzi și nu prin aport direct de bani sau din reescont, în cazul institutelor care aveau acest beneficiu, de la banca centrală de emisiune. În cazul în care nu erau în măsură să facă rost de lichidități (surse de finanțare) plusau pe dobânda pasivă, promițând rate de dobândă din ce în ce mai mari.

Unele expuneri erau plasate în întreprinderi foarte mari atât ca potențial de afaceri cât și ca întindere. O astfel de întreprindere a fost *Industria Minieră și Forestieră din Valea Lăpușului*. Societatea a fost constituită din inițiativa mai multor bancheri și oameni din anturajul băncilor clujene în perioada pe care o putem numi de exuberanță economică, respectiv în anul 1921. Era vorba de domeniile imense ale contelui Iuliu Eszterházy. Domeniile cuprindeau un mare număr de imobile de pe suprafața mai multor sate cu inventarul viu sau mort, deținea drepturile de exploatare a Băii Stoiceni, cinci autorizații de exploatare a manganului și un valoros fond forestier, dar toate cereau sume imense de bani pentru ca potențialul să creeze lichidități²⁴. Pentru *Banca Agrară și Întreprinderile Forestiere Române din Cluj*, care priviseră investiția ca deținând un potențial uriaș, a devenit în timp o piatră de moară care cerea mereu și mereu câte o nouă finanțare. Investițiile trebuiau efectuate cu bani reali și încorporată tehnologie avansată pentru a rentabiliza o astfel de activitate. În preajma anului 1923 deja conducătorii Băncii Agrare propuneau lichidarea societății și eventual, ruperea ei în mai multe entități economice sub administrarea Întreprinderilor Forestiere Române.

În această societate mai aveau interese și alte persoane dintr-o bancă clujeană, care a fost obiectul unor fuziuni succesive și care a fost subiectul unui alt scandal public. Practic, o bancă din Șomcuta Mare, *Banca Merkur*, înființată în 1911, s-a mutat la Cluj în 1919 sub denumirea de *Banca Economică* și a fuzionat în 1925 cu o mai veche bancă clujeană aflată într-un faliment latent de la izbucnirea războiului, *Erdélyrészi Magyar Jelzáloghitelbank* (sau Banca Maghiară de Credit Ipotecar) fondată în 1881, formând societatea *Băncile Unite Economică și Ipotecară*, care avea sediul la Cluj la intersecția străzilor Memorandumului cu Samuil Micu. Banca era una de tipul celor ne-prezentatoare și avea ca și conducători pe trei bancheri de origine evreiască Hugo Smlyen, Iuliu Hirsch și Ignat Blatt²⁵. În anul 1927 banca oferea dobânzi foarte tentante deponenților, în condițiile în care instituțiile de credit prezentatoare erau limitate la dobânzi de către BNR. Conform spuselor celor trei bancheri, sursa veniturilor care asigurau rente atât

²⁴ *Ibidem*, p. 418.

²⁵ „Vágóhíd” – „Ellenőr”, Cluj, an XIV, nr. 31 din 25 decembrie 1927, p. 27.

de atrăgătoare erau operațiunile cu devize. Băncile Unite au adus în conducerea colectivă atât personalități apropiate aristocrației maghiare, cum ar fi directorul Borbely de la Banca Marmorosch Blank, căsătorit cu una din contesele Tholdy, Elie Dăianu, protopopul greco-catolic al Clujului, o persoană cu o rețea relațională mare. De asemenea, profesorul Anastasescu de la Academia Comercială de la Cluj era și el unul din membrii consiliului de administrație și unul dintre clienții creditorii ai băncii. Sfârșitul anului 1927 și mai ales, începutul primăverii anului următor a fost un adevărat șoc pentru clujenii care aflaseră că institutul de credit a încercat să se pună la adăpostul legii concordatului și își încetaseră plățile ca urmare a denunțării unui cec de către o bancă americană²⁶.

Erau „dușmanii perfecți”. Trei evrei, dintre care cel puțin unul cu imaginea unei persoane cel puțin libertine iar o alta, cu o conformație obeză și cu o predispoziție spre lux ostentativ²⁷. Spre exemplu, biroul său de bancă era dotat la acea vreme cu o instalație de răcorire a aerului. Numai bune de exploatat imagologic. Probabil de la asemenea clișee a pornit și lucrarea acuzării care a insistat mult prea mult pe ideea înșelăciunii, în timp ce tentația spre rentă facilă era privită cu o anume condescendență și victimizată. Falimentul era totodată o mină de aur pentru hienele executorilor judiciari, care nu erau deloc puține în oraș iar concurența a scos la lumină lăcomia unor avocați tentați să se înfrupte dintr-un faliment, pe care un control riguros l-ar fi estimat de multă vreme²⁸. Strângerea de probe și martori a trenat, pentru că nu se putea dovedi înșelătoria. Procesul s-a judecat târziu, abia în toamna anului 1931, când criza bancară românească dădea să erupă în mod oficial. A fost timp suficient ca afacerea și cariera celor trei nefericiți bancheri să se încheie, chiar dacă, potrivit sentinței, s-a dovedit că nu au existat dovezi ale înșelătoriei.

Dar nici băncile de referință pentru românii ardeleni nu se descurcau prea bine. Primele semne ale declinului băncilor românești din vestul țării erau prezente în conclavurile bancare încă de la sfârșitul anului 1927, când spre exemplu într-o ședință a Băncii *Economul* din luna noiembrie 1927 directorul executiv din acea perioadă Iosif Orga arăta că între discuțiile adunării generale excepționale a Băncii *Bihoreana* s-a adus la cunoștința acționarilor prezenți probleme de solvabilitate a instituției orădene și sprijinul primit de la Banca

---

²⁶ „Keleti Újság”, Cluj, nr. 229 din 8 octombrie 1931, p. 1.

²⁷ „Vágóhíd” – „Ellenőr”, Cluj, an XV, nr. 1 din 15 ianuarie 1928, p. 25.

²⁸ „Patria”, Cluj, an X, nr. 72 din 30 martie 1928, p. 6.

Națională și de la Banca Albina, cu ajutorul cărora se spera revitalizarea instituției în doi sau trei ani²⁹.

Totuși, cea mai afectată sub aspect imagologic a fost *Banca Timișana*. În vara anului 1930 a apărut la București o broșură despre afacerile *Timișanei* scrisă de Pantelimon Sîtescu, un fost director al băncii timișorene și influent ziarist care deținea revista „Analele Băncilor”. În broșură erau redată chestiuni cunoscute în rândul bancherilor ardeleni și nu numai, legate de numeroasele participații ale institutelor de credit în diverse alte întreprinderi, de regulă nebancale și nefinanciare, inclusiv la exploatații forestiere de tipul celor arătate mai sus. Astfel, se reținea faptul că institutul participase la fondarea a nu mai puțin de 31 de noi societăți și erau redată anumite abuzuri ale conducerii anterioare, în special cele care ar fi fost săvârșite de Ioan Oprea: salariu foarte mare, tantieme speciale și participații la numeroase alte companii. Totodată, arăta despre modul, uzitat se pare în sistemul bancar românesc, de distribuire preferențială a unor participații la membrii consiliului de administrație, dar și o anumită ieșire de pe teritoriul de regulă bine delimitat de acțiune a băncilor ardeleni, acuzând o trecere neloială spre județul Bihor³⁰.

Scandalul public s-a acutizat în aceeași vară din 1930, odată cu reținerea unuia din foștii directori Ioan Oprea. Ziarul „Dimineața” din data de 13 iulie 1930 redă evenimentul cu toate detaliile, astfel: „La auzul sentinței, d. Oprea, care era de față a scos o sticlă cu otravă din buzunar și înghițindu-i conținutul, a aruncat sticla în fața președintelui, apoi cu un revolver browning a încercat să-l împuște pe primul procuror și pe cei din sală, între care și mulți ziaariști. Reținut cu foarte multă greutate de către apărătorul său d. dr. Bardosi și câțiva ziaariști, d. Oprea, foarte agitat și strigând că magistrații sunt niște criminali cari vor răspunde de viața și a copiilor săi, a declarat căzând pe o canapea din sală și că a luat o puternică otravă”³¹.

Ioan Oprea a fost director executiv în perioada de după război și până în 1926³². La momentul accederii sale în funcția de conducător executiv al institutului, el era protopop fără o experiență relevantă în domeniul economiei. În doar câțiva ani a ajuns ceea ce s-ar numi un om de afaceri, devenind șeful Camerei de Comerț din Timișoara, funcție pe care o deținea și la momentul arestării sale. Autorul broșurii care l-a incriminat pe Oprea și pe alți membri ai conducerii era titrat în economie, nu doar prin ocupația sa de analist economic, dar avea și o pregătire temeinică, având absolvite școlile superioare comerciale

²⁹ Septimiu Moga, *op. cit.*, p. 547.

³⁰ *Ibidem*, p. 602.

³¹ „Dimineața”, București, an XXVI, nr. 8460 din 13 iulie 1930, p. 8.

³² *Ibidem*, nr. 8468 din 20 iulie 1930, p. 5.

de la Craiova și Berlin. Prin urmare, acuzațiile sale nu erau tocmai nefondate, deși ziarul liberal „Viitorul” consemna în acea lună iulie 1930: „Dar ceea ce este de condamnat, este faptul că tocmai unul care se pretindea «specialist» – motiv pentru care a fost numit director general al «Timișanei» – d. Pantelimon Sîtescu în loc să vină și să pună la contribuție «luminile» sale face să apară o broșură plină de calomnii și acuzațiuni gratuite la adresa colaboratorilor și acționarilor băncii. Față de această atitudine incalificabilă ne întrebăm cum d. Pantelimon Sîtescu a descoperit nereguli de abia după ce a fost silit să renunțe la mandatul său de director general al băncii «Timișana» și de ce nu a făcut aceasta, atunci când era în fruntea acestei instituțiuni ?”³³.

Reacția oficiosului liberal este de înțeles atâta timp cât Ioan Oprea era una dintre personalitățile liberale ale Banatului. Ziarul „Patria” din luna august, când deja procesul se mutase la Cluj, era contrariat de menținerea în funcția de șef al Camerei de Comerț din Timișoara a arestatului: „Numai că d. Oprea nu vrea să știe de această incompatibilitate și vrea să rămână cu orice preț președinte a Camerei de comerț, pe care era obișnuit să o considere, ca și pe banca «Timișana», o întreprindere făcută cadou de către partidul liberal ...”³⁴. La mai bine de șase ani de la declanșarea scandalului, Ioan Oprea, deși mărturisise că urma să se retragă din toate funcțiile și să se călugărească³⁵, a fost scos de sub orice învinuire, reluându-și postul la Camera de Comerț, în schimb, denunțatorul Sîtescu a trecut pe banca acuzaților iar averea i-a fost sechestrată³⁶. Nici din acest scandal nu au lipsit evreii din zona Timișoarei. Banca a fost sprijinită și în cele din urmă salvată prin sprijinul obținut de la BNR și fuziunea cu Banca *Victoria* din Arad și Banca *Bihoreana* de la Oradea sub aripa Băncii *Victoria*.

Și în acest caz lacunele legislative existente au determinat pe procurori să caute dovezi ale unor fraude simple de tip furturi sau delapidări, aspecte care nu au fost descoperite. Problema era una economică și de legislație, precum și lipsa segregării activității de investiții de cea comercială.

Dar mai înainte de toate, se poate observa implicarea politicianului în problemele băncilor. În anul 1930, Virgil Madgearu venea cu o propunere de consolidare a băncilor ardeleni, realizarea unui proiect de consolidare a întregului sistem bancar ardelean, ca și condiție a stabilizării din anul anterior prin fuziunea tuturor băncilor ardeleni. Totodată, prin procesul de stabilizare, o parte din așa-numitul portofoliu putred al Băncii Naționale format din

---

³³ „Viitorul”, București, an XXII, nr. 6724 din 9 iulie 1930, p. 1.

³⁴ „Patria”, Cluj, an XII, nr. 178 din 25 august 1930, p. 4.

³⁵ *Ibidem*, nr. 162 din 4 august 1930, p. 3.

³⁶ „Dimineața”, București, an XXXII, nr. 10453 din 31 ianuarie 1936, p. 1.

reescontul acordat de institutul de emisiune băncilor comerciale să fie transferat către Ministerul de Finanțe. Prin acest proces, banca centrală obținea o mai mare capacitate de încurajare a creditului prin degrevarea de un portofoliu incert pe termen scurt, fapt care ușura trezoreria băncilor, ele având în felul acesta capacitatea de a rambursa în termene mai lungi, mult mai fezabile. Termenele se negociau pentru fiecare portofoliu în parte. Nepreluarea portofoliilor reprezenta practic o condamnare a băncilor în cauză. Preluarea însă era și un prilej de impunere a unui control politic. În anii de după Unire, factorul politic putea fi decisiv în existența unei bănci. Lichiditatea băncilor era slabă tocmai din cauza blocării unor sume mari în investiții de portofoliul sau companii cu dificultăți de producție și desfacere, care la rândul lor aveau grave probleme de trezorerie. Solicitarea unui credit era din ce în ce mai greu de onorat, cu atât mai mult cu cât multe instituții bancare încercau să ofere o dobândă cât mai bună creditorilor.

Fie din cauza schimbărilor guvernamentale, fie dintr-o circumspecție mare a responsabililor de la finanțe în condițiile acutizării crizei de supraproducție de pe continent am asistat la un lung proces de amânare și modificare a cerințelor de autorizare și funcționare a unei instituții de credit și nici nu s-a urmărit ideea lui Madgearu de consolidare prin fuziuni. Spre exemplu, la băncile din Cluj tranșarea problemei a fost amânată succesiv și de fiecare dată condițiile erau din ce în ce mai detaliate, în căutarea de unui substitut pentru o consolidare reală. De la ideea privind unificarea celor mai importante bănci ardelenne s-a ajuns, spre exemplu, în cazul Băncii Agrare la un proiect de revitalizare în nouă puncte sugerat sau mai degrabă negociat cu sucursala clujeană a Băncii Naționale, care cuprindea reducerea unor posturi de conducere, schimbarea sediului de pe actuala stradă Horia (palatul Metropol) cu un sediu care să asigure costuri de regie mai mici, lichidarea unor afaceri în care banca era interesată (de exemplu Tipografia Ardealul), necapitalizarea dobânzilor la unele credite acordate pe descoperit de cont odată cu prelungirea acestora sau diverse artificii contabile, dar nu s-a mai amintit nimic despre posibile fuziuni. La începutul anului 1931 situația băncii era neschimbată, inclusiv în ceea ce privește calitatea portofoliului reescontat la BNR³⁷.

Mai trebuie spus că exista o anumită tensiune latentă, motiv pentru care banca a reacționat, în opinia mea disproporționat în legătură cu un articol publicat în ziarul „Cuvântul”, în luna februarie 1931, legat de vânzarea unor imobile de către Banca Agrară, vânzare care venea ca o consecință a deteriorării stării financiare. Banca a redactat un drept la replică, în care a inclus un tabel ce conținea evoluția situației financiare a instituției clujene de la

³⁷ Septimiu Moga, *op. cit.* p. 645.

înființare până la zi³⁸. Cert este că problemele de lichiditate ale băncii clujene erau mari iar orice panică stârnită în acele momente putea strica și mai mult echilibrul deja fragil. În situații de criză, dovada unei solvabilități puternice scriptice este puțin relevantă, cu atât mai mult cu cât sistemele de evidență contabilă nu erau într-un tot unitare. Această tensiune a reieșit și din situațiile cunoscute de la *Timișana*, care aveau să degeneze în situația penibilă din vara aceluși an, și care puteau conduce la scandaluri asemănătoare celor de la *Băncile Unite din Cluj*.

O fuziune la acel moment, din punctul meu de vedere, ținând cont de contextul politic și ingerința politicului în cele două bănci clujene, nu ar fi fost deloc un semn de consolidare, ci mai degrabă de confirmare a slăbiciunii. Trebuie să amintim că *Banca Agrară* era condusă (la acel moment) de averescani iar *Banca Centrală*, de țărăniști, astfel că o fuziune ar fi creat un potențial de tensiune semnificativ. În primăvara anului 1931 au fost fixate câteva condiții de către politicienii din Ministerul de Finanțe, dar care au nemulțumit mult conducerea Băncii Agrare, care a demisionat în frunte cu președintele consiliului său de administrație, Octavian Goga. Tot pe seama acestor condiții s-ar putea justifica plecarea lui Octavian Prie de la averescanii clujeni ai lui Goga către partidul național țărănesc, ca pe o mișcare menită a nu schimba compoziția consiliului de administrație și pentru a stabili tensiunile în bancă. În vara anului 1932 Octavian Prie, Emil Hațieganu și Elie Dăianu sunt primiți cu mare fast în Partidul Național Țărănesc³⁹. Totuși preluarea portofoliului băncii a fost acceptată în cele din urmă de către Ministerul de Finanțe, dar în iunie 1931, după falimentul băncii austriece *Credit Anstalt*, faliment care a avut consecințele cunoscute în acea vreme și care este posibil să fi accelerat anumite acțiuni.

Ce însemna neaprobarea unei asemenea preluări? Cel mai bun exemplu este Banca *Cetatea* din Brașov, un alt scandal cu iz politic, dar care a distrus banca și a lăsat urme grave pe imaginea unor personalități ardelenice, precum Alexandru Vaida Voevod, Gheorghe Crișan și Ioan Iosif, participanți din partea României la tratativele Congresului de Pace de la Paris. Ziarul „Curentul” din 17 iunie 1931 a rezumat foarte plastic situația de la banca brașoveană: „Falimentul băncii «Cetatea» din Brașov, e un mare roman balzacian, cu eroi de o fizionomie vastă cât toată fauna umană, cu vinovați dispăruți, cu țapi ispășitori, cu sute de familii țărănești jefuite în economiile lor, și lăstate pe drumuri, pentru ca din atâta jale să se ridice triumfător un steag politic un

---

³⁸ „Cuvântul”, București, an VI, nr. 1741 din 25 februarie 1930, p. 2.

³⁹ „Patria”, Cluj, an XIV, nr. 117 din 19 iunie 1932, p. 4.

partid, poate chiar o idee”⁴⁰. Din relatările din presă, și în cazul acestei bănci se poate constata prezența acelorași păcate ca și în cazul majorității băncilor românești, concentrarea și imobilizarea activelor la anumite întreprinderi, în cazul acesteia fiind vorba de compania *Cetatea de Granit*, o întreprindere asemănătoare celei din Valea Lăpușului dar situată la o distanță apreciabilă de Brașov. Iată cum era descrisă de ziarul „Patria” din perioada încă de exuberanță, 29 aprilie 1923: „În afară de operațiuni pur bancare, banca «Cetatea» a făcut și o creațiune minieră de primul ordin: «Cetatea de granit», soc. anonimă pentru exploatarea de cariere, o instituție care din anul acesta ia o dezvoltare surprinzătoare. Soc. «Cetatea de granit» are un câmp irigat de exploatare în trei cariere: de granit la Carabal (cel mai bun granit din țară și poate din Europa), de piatră de var la Hârșova și de nisip și pietriș, la Ceair-Tepe. O linie ferată industrială de 14 km, va lega, cel mai târziu prin iunie, cariera mare de granit de la Carabal cu Dunărea, la Iglia, și va pune astfel în primul loc al producției românești această mare instituție minieră.

Banca «Cetatea» poate fi mândră de creațiunea ei și va avea cele mai frumoase rezultate pe urma inițiativei muncii, și capitalului investit”⁴¹. Pe lângă activitatea minieră, banca mai avea și o întreprindere de exploatare forestieră la Toplița, „Cetatea Forestieră”, care cu siguranță cerea eforturi suplimentare de susținere din partea băncii, la fel ca cele acordate de băncile din Cluj.

Hazardul moral, adesea invocat în hotărârile factorilor de decizie din economia românească din acele vremuri au făcut o victimă și din Banca *Cetatea*. În ziarul „Dimineața” din 8 iunie 1931 se menționează: „Consiliul de miniștri, prin comisia de portofoliu – de la ministerul de [finanțe] – prevăzută de legea stabilizării, a admis această cerere a băncii «Cetatea» și a dispus preluarea portofoliului ei., în valoare de 90 de milioane, cu o dobândă de 5 la sută plătită în curs de 30 de ani. Admițându-i cererea, impunea băncii ca plasamentele ce eventual va face sau are făcute în agricultorii țărani, să nu treacă de 12 la sută (dobândă).

Planul de refacere întemeiat numai pe această preluare a portofoliului de către stat – în valoare strictă de minimul 90 milioane lei – așa cum a fost aprobat de comisiunea de portofolii a ministerului de finanțe, în Februarie 1930, s-a izbit de opunerea Băncii naționale și a căzut.

Un asemenea aviz cu dreptul de veto al Băncii naționale, este impus se de legea stabilizării.

⁴⁰ „Curentul”, București, an IV, nr. 1215, din 17 martie 1931, p. 1.

⁴¹ „Patria”, Cluj, an V, nr. 90 din 29 aprilie 1923, p. 2.

Din acel moment soarta băncii «Cetatea» a fost pecetluită. Agonia urma⁴².

Oare asta să fi făcut diferența între *Banca Agrară* și *Banca Cetatea*? Este dificil de decelat, atâta timp cât legislația vremii lăsa destul de mult la judecata profesională a specialiștilor. Motivul refuzului Băncii Naționale este redat tot în „Dimineața”, câteva zile mai târziu. Motivul respingerii preluării portofoliului de cambii de către stat de la BNR a constat în existența în cadrul lor al unor efecte nevalabile, respectiv plătite, în sumă de cca. 4,5 milioane de lei. Aspectul a fost recunoscut de către conducătorii băncii brașovene printr-un memoriu transmis comitetului de direcție a BNR, în care iterau caracterul urgent al demersului dat de situația financiară critică a băncii⁴³. Trebuie menționat că existența în soldul portofoliului de scont la BNR a unor efecte de comerț nevalabile era o practică relativ frecventă, adesea institutul de emisiune cerând băncilor completarea sau înlocuirea portofoliului de scont cu efecte de comerț valabile ulterior, până la o anumită dată. Este de notorietate că într-o situație de criză procurarea de cambii eligibile este o operațiune extrem de problematică din multe puncte de vedere, multe dintre ele nu tocmai în logica pur economică. Edificator este un pasaj din „Lombard Street” redat într-un discurs ținut de Mervyng King, fostul guvernator al Băncii Angliei. El arăta că în timpul crizei, aproape nici o instituție nu este imună la suspiciune, rezultatul acestor consecințe este descris foarte elocvent de către Bagehot, care spunea: „la început, panica incipientă număra doar câteva conversații vagi: Este AB atât de bun pe cât pare? CD oare pierde bani? Și mii de astfel de întrebări. O sută de oameni vorbeau despre acest lucru iar o mie gândeau «Am vorbit despre asta sau nu?», «Este creditul ce l-am acordat așa bun precum ar trebui să fie sau este mai puțin bun?» Și pe zi ce trece, pe măsură ce panica crește, această suspiciune latentă devine tot mai intensă și mai difuză; ea atacă tot mai multe persoane și le atacă într-un mod mai virulent decât la început. Toți «oamenii cu experiență» încearcă «să se întărească pe ei înșiși» cum își spun ca în primele stadii ale panicii; ei împrumută bani atunci când pot; ei vin la bancher și oferă efecte de comerț la scontare, care în mod normal nu le-ar fi oferit în zilele sau lunile următoare. Iar dacă negustorul este unul dintre clienții obișnuiți, bancherul nu dorește să-l refuze, pentru că dacă ar face acest lucru acesta ar spune sau ar putea spune despre bancă că este în dificultate cu banii și va atrage panica asupra lui⁴⁴.

---

⁴² „Dimineața”, București, an XXVII, nr. 8784 din 8 iunie 1931, p. 9.

⁴³ *Ibidem*, nr. 8786 din 11 iunie 1931, p. 9.

⁴⁴ Mervyng King, *Banking – from Bagehot to Basel, and back again*. Speech by Mr. Mervyn King, Governor of the Bank of England, at the Second Bagehot Lecture,

Lipsa de credibilitate se insinuează tot mai mult printre actorii din economie și poate spori în momentul în care nici factorii de decizie politică nu au un răspuns adecvat, nici analiștii și nici înalții funcționari bancari nu au de știre ce evenimente le va strica socotelile.

Și de această dată conducerea băncii a fost ulterior exonerată de orice vină. În cazul lui Gheorghe Crișan, după o zi de la arestare, la presiunea sau intervenția primului ministru Iorga cu scuze din partea acuzatorilor, acțiunea fiind pusă de presă pe seama existenței unui joc electoral. Ioan Iosif a devenit liber după ceva mai multă vreme, sentința de exonerare venind în 1932⁴⁵.

Criza bancară însă se apropia de centrul vechi al capitalei. Agitația era tot mai mare în zona Lipscanilor, unde vechii zarafi își duceau odată veacul iar negustorii se odihneau în hanurile de poveste.

Tot în paradigma de mult zgomot pentru nimic sunt și evenimentele din vara și toamna anului 1931 de la Cluj, în care au fost implicate persoane extrem de influente din oraș și instituțiile conduse de către ei, dar mai ales vinovații de serviciu, evreii bogați ai orașului. Principalii protagoniști au fost Lőrinczy Mózes și László Ákos. Trebuie menționat, înainte de toate, că în toamna aceluiași an s-a judecat și procesul *Băncilor Unite*.

Lőrinczy Mózes era la începutul lunii august 1931 director adjunct al *Institutului de Credit Comercial*, al cărui președinte fusese Dávid Sebestyén. Modul în care acesta a ajuns director la una dintre cele mai prestigioase bănci clujene, etichetată de către unii drept o bancă a magnaților, era considerat pentru multă lume un mister. Chiar dacă descrierea soției este una subiectivă, aceasta spune totuși ceva despre o lume destul de frivolă a Clujului interbelic: „A fost întotdeauna un soț bun. A trăit doar pentru familia sa. Nu a fost un cartofor, nu a fost un bețiv, nu a alergat după amante ieftine, a fost altruist, a muncit zi și noapte, nu a avut pasiuni și nu a cheltuit niciodată pentru el însuși. A fost întruchiparea frugalității”. Soția sa, dar și o parte a presei clujene erau de părere că fraudele de care era acuzat reprezentau o scoatere din context sau: „doar circumstanțe misterioase l-au pus în situația de a comite acte frauduloase și nereguli”⁴⁶. El provenea dintr-o familie modestă din Secuime și fără o pregătire economică semnificativă, reușește să se infiltreze în rândurile bancherilor clujeni, ajungând director general adjunct la *Institutul de Credit Comercial*, poziția sa permițându-i în scurt timp să își achiziționeze o locuință într-una din zonele privilegiate ale orașului, pe actuala stradă Arany János,

---

Buttonwood Gathering, New York, 25 October 2010 <https://www.bis.org/review/r101028a.pdf>

⁴⁵ „Curentul”, București, an V, nr. 1474 din 7 martie 1932, p. 8.

⁴⁶ „Keleti Újság”, Cluj, an XIV, nr. 256 din 8 noiembrie 1931, p. 5.

lângă Parcul Central. Imaginea sa publică era aceea a bancherului auster și competent, ale cărui sfaturi erau ascultate de către clienții săi. Acuzațiile aduse bancherului au fost legate de emiterea de livrete de economii false, în urma cărora banca unde era director și sucursala clujeană a Casei de Economii de la Sibiu au suferit anumite pierderi. Pierderi însemnate au suferit și reclamanții, respectiv, unele persoane din Cluj. Mecanismul era unul destul de sofisticat și presupunea completarea unor registre în fals la banca unde era director iar banii se pare că erau folosiți în afara evidențelor contabile pentru a-i aduce clientului un randament mai bun, în timp ce livretul era folosit pentru accesarea unui credit de la o altă instituție de credit. Este dificil de decelat din informațiile de presă care era acoperirea economică a tranzacțiilor. Spre exemplu, unul dintre reclamanții săi spunea, în luna august a anului 1931, sub prestare de jurământ că Lőrinczy i-ar fi spus următoarele: „Să știi că situația va deveni și mai grea, pentru că peste puțin timp vor da faliment o serie întregă de bănci, cari au avut legături cu întreprinderile financiare din Germania”⁴⁷.

Cotidianul „Universul” se arăta contrariat pe drept cuvânt de refuzul unor magnați maghiari care ar fi fost păgubiți să depună reclamații la tribunal sugerând existența unei complicități⁴⁸. La fel și ziarul „Curentul” constata: „Nu ne îndoim de onorabilitatea acestor doi domni [contele Vass și contele Tholdy], însă ne întrebăm ca cineva căruia i se fură peste două milioane de lei să nu facă denunț penal. De altfel, raporturile dintre dispărut [la cel moment bancherul era dispărut în Uniunea Sovietică] și dintre contele Tholdy erau atât de intime, încât acesta din urmă a predat lui Lőrinczy în stradă suma de un milion 200 mii lei fără a-i mai cere vreo chitanță, fapt relevat cu lux de amănunte de către presa minoritară”⁴⁹.

Totodată, au existat și alte afaceri care puneau în pericol alte posibile monopoluri, cum ar fi transportul urban clujean, și care puteau constitui mobilul multor atacuri de presă sau de altă natură. Este însă disproporționat modul în care a reacționat la posibilele acuze. Ceea ce a făcut în luna august a acelei luni este demn de un veritabil film de acțiune.

Cel mai probabil, scenariul ar porni de la faptul că operațiunile sale ilicite sau fără acoperire să fi declanșat la începutul lunii august 1931 anumite anchete interne care urmau să fie puse în practică prin măsuri de punere sub acuzare de către forurilor statutare, despre care Lőrinczy Mózes să fi aflat din timp, plănuiuându-și în grabă fuga. Lăsăm ziarul „Curentul” să relateze: „Descoperindu-i-se falsurile, Lőrinczy a dispărut Joi 6 August, mergând pentru

---

⁴⁷ „Universul”, București, an XLIX, nr. 223 din 21 august 1931, p. 8.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. 219 din 17 august 1931, p. 6.

⁴⁹ „Curentul”, București, an IV, nr. 1275 din 16 august 1931, p. 3.

trei zile la Cojocna. Asupra lui avea 1600 lei. Joi seara a fost văzut în Cojocna, iar Joi noaptea a fost recunoscut în gara Războieni. Vineri după masă a făcut o scurtă vizită mamei sale în comuna Săcuieni, jud. Odorhei iar Sâmbătă au fost puse la poștă mai multe scrisori ale lui Lőrinczy în comuna Archita din jud. Târnava Mare. Cu toate acestea, telegrama poliției din Soroca anunță că Lőrinczy ar fi trecut în Rusia Sovietică în noaptea de Sâmbătă spre Duminică. În toată dispariția aceasta, există deci un mister”⁵⁰.

După predarea lui Lőrinczy de către autoritățile sovietice, el este adus la Cluj, unde, după un interogatoriu de nouă ore, s-au reținut de către ziarul „Universul” câteva aspecte: „Deși n-avea pregătire și practică de comerț și finanțe, începuse la Cluj să facă o serie de afaceri ce reclamau capitaluri importante. Cu toate acestea, poate n-ar avut un sfârșit atât de prost dacă n-ar fi intervenit criza economică. În clipa în care operațiunile lui Lőrinczy n-au mai putut fi scontate, sfârșitul era inevitabil. El nu mai putea ascunde incorectitudinile săvârșite și a trebuit să fugă din Cluj.

În ceea ce privește împrejurările în care Lőrinczy a trecut Nistrul, a declarat că a plecat cu gândul de a se sinucide. N-avea însă curajul necesar și credea că lucrul cel mai bun ar fi dacă ar încerca să treacă Nistrul, pentru ca în timpul trecerii să fie împușcat de sentinele. Faptul acesta venea în ajutorul familiei sale, căci avea o asigurare importantă pe viață”.

Lőrinczy era sub o formă sau alta dușmanul perfect pentru toți. Este foarte dificil ca din numeroasele articole de presă din care am extras câteva date biografice și legate de acuzațiile aduse să extragi date reale. Marea așteptare a presei clujene era divulgarea de către bancher a unei întregi rețele de escroci care ar fi încercat să profite de pe urma crizei bancare care deja se declanșase. Edificator în acest sens este ceea ce scria ziarul „Keleti Újság” în data de 11 noiembrie 1931, în plină panică bancară determinată de încetarea plăților de către Banca Marmorosh Blank & Co: „Deja sâmbătă la prânz pe culoarele tribunalului s-a răspândit zvonul că Lőrinczy a schimbat tactica și că va mărturisi. Această știre a provocat o mare alarmă în unele cercuri și o mare bucurie în altele. Oricât de simpatic ar fi Lőrinczy Mozes, dacă un falsificator de livrete poate fi simpatic, atunci când în fața judecătorului de instrucție și în fața instanței civile a recunoscut că a falsificat toate registrele de depozit, tacticile sale sunt la fel de derutante. La început și-a recunoscut doar propriile păcate. Îi judeca apoi pe ceilalți. Acum încep să iasă lucruri la lumină. Deocamdată doar lucruri mărunte. Mai târziu, când va simți nevoia va mărturisi mai multe. Ceva totuși nu este în regulă aici. Mărturia lui Lőrinczy, și mai ales credibilitatea mărturisirilor sale pierde din greutate. Sau joacă deja

⁵⁰ *Ibidem*, p. 3.

rolul unui infractor naiv? I-ar place unuia ca el să se afle în centrul unui caz penal complex? Poate. Tot ceea ce a făcut până acum sugerează că este fantasmagoric. Avea planuri mărețe, afaceri mari, ambiții de președinte de consiliu de administrație sau chiar de salvator al umanității după care toate acestea se văd spulberate. Dar totuși a devenit celebru. La fiecare cuvânt, tot aparatul penal se pune în mișcare. Numai așa poate fi înțeles comportamentul lui Lőrinczy Mozes. Dar el ar fi totuși mult mai înțelept dacă ar spune sincer și deschis, dacă nu, ar face închisoare cu onoarea pătată, un simplu falsificator de registre, un om răătăcit, un nefericit care a cedat ispitei, dar care și-a dat seama că a greșit și care spune totul simplu, cinstit dar mai ales în conformitate cu adevărul. Dacă nu a fost tacticos cu el însuși și nu a recunoscut totul, nu face decât să-și înrăutățească situația fiind blând cu ceilalți”⁵¹.

Lőrinczy a început să mărturisească într-un final, dar marile dezvăluiri așteptate nu s-au confirmat. Una dintre victimele sale celebre a fost Romulus Boilă⁵², față de care s-au declanșat anumite verificări, dar care nu s-au confirmat în cele din urmă.

Dacă despre Lőrinczy se putea spune că era sau afișa imaginea bancherului competent și auster, celălalt, László Ákos, era directorul Băncii Ardeleni de Economii din Cluj. El afișa imaginea bancherului modern, a omului de succes. Era văzut prin oraș îmbrăcat întotdeauna elegant, fiind nelipsit de la evenimentele mondene ale orașului stropite cu multă șampanie, pe care adesea era cel care o oferea.

László Ákos făcea parte din două dintre cele mai de văză familii ale Clujului interbelic, László și Sebestyén, acesta fiind unul dintre motivele pentru care și-a croit ușor, încă de tânăr, drumul prin lumea financiară clujeană⁵³. Revista „Brassoi Lapok” îi face un portret destul de complex, arătând totodată și evoluția sa fulminantă în lumea afacerilor clujeană/clujene.

László Ákos își datora bogăția și puterea sa familiei Sebestyén, care a jucat un rol considerabil în Cluj, reușind astfel să devină o figură publică, chiar dacă, după cum afirma presa, numai în aparență. Ascensiunea se datora și condițiilor frenetice de după război, care au favorizat tocmai pe acei oameni care „știau să vorbească despre ei înșiși și să arunce praf în ochii lumii”. Tânărul bancher, povestea ziarul mai departe, a terminat Colegiul Unitarian din Cluj unde s-a împrietenit cu István Horváth Thóldy, care i-a fost coleg de clasă. Aristocrația în care cel din urmă s-a născut a făcut abstracție că cel mai tânăr membru al familiei Sebestyén era evreu iar cei doi colegi au devenit din

---

⁵¹ „Keleti Újság”, Cluj, an. XIV, nr. 258 din 11 noiembrie 1931, p. 5.

⁵² „Bukaresti Lapok”, București, an LVII, nr. 274 din 28 noiembrie 1931, p. 4.

⁵³ „Ellenzék”, Cluj, an LII, nr. 224 din 1 octombrie 1931.

ce în ce mai apropiați. După absolvire, contele Horvath Tholdy l-a luat pe László Ákos cu el la moșia părinților săi de la Mintia. Acolo, cei doi au cercetat vechiul castel de la un capăt la altul, dând peste o colecție de medalii de mult uitată. Colecția, care conținea piese de numismatică vechi și valoroase, le-a fost donată. Cei doi tineri ambițioși, deveniți deja majori, s-au grăbit să o transforme în bani. Se spune că pentru această comoară au primit o jumătate de milion de lei iar suma a fost baza următoarelor afaceri. Astfel, prietenia s-a transformat și într-un parteneriat.

László Ákos s-a angajat mai întâi ca jurnalist la un cotidian din Cluj, iar la scurt timp a plecat la Budapesta, unde s-a înscris la facultatea de științe economice. Unele versiuni ale povestirii arătau că László Ákos ar fi câștigat foarte mulți bani la Budapesta, unde frenezia bursieră era încă în floare, lăsându-se purtat de mirajul jocurilor bursiere, abandonând facultatea. O altă versiune spune că László Ákos a câștigat într-adevăr mulți bani la Budapesta, dar nu prin tranzacții bursiere, ci prin manipularea de titluri de stat maghiare, ceea ce însemna o navetă între Budapesta și Paris. Ar fi făcut acest drum în fiecare săptămână până ce scandalul manipulării titlurilor maghiare pe piețele financiare de la Paris și Berlin a devenit public. Existau persoane, conform ziarului brașovean, care îl vedeau pe László Ákos implicat în asemenea afaceri la limita teoriei conspirației, dar nu existau în acest sens probe concrete. Tot ceea ce este sigur este că s-a întors la Cluj cu o avere considerabilă. El a venit însoțit de un anume Cortini, un amiral italian pe care l-ar fi cunoscut în timpul unei călătorii în străinătate. Italianul era prezentat drept cel mai bun prieten al său, care, după cum s-a dovedit mai târziu, va fi o garanție o onorabilității în următoarele afaceri.

Inițial se spunea că László Ákos ar fi dorit să se alăture *Institutului de Credit Comercial*, care în acea vreme era o bancă modestă, condusă de tatăl său, Gyula László, fapt despre care David Sebestyén nici nu voia să audă, nedorindu-l ca partener pe tânărul său nepot.

În atare condiții, László Ákos a fondat o nouă bancă, *Banca de Economii din Ardeal*, folosindu-se de numele amiralului Cortini și a contelui Horváth Thóldy pentru a o promova. Era o bancă de mici dimensiuni, care, după cum afirmă ziarul, „a beneficiat de avantajele unor dobânzi nechibzuite”. În același timp, noua bancă a început să cultive afaceri cu obligațiuni, tipuri de operațiuni nu erau încă dezvoltate în Transilvania. Organul de presă nu avea informații despre modul în care ar fi obținut și tranzacționat *Banca de Economii din Ardeal* aceste obligațiuni. În continuare, spuneau reporterii brașoveni, László Ákos călătorea mult în străinătate, întorcându-se de fiecare dată cu valiza plină, fără să aibă vreodată probleme la graniță, fapt explicabil deoarece

bancherul se pare că a menținut o relație foarte bună cu funcționarii vamali. Ziarul suspecta tocmai din acest motiv faptul că erau alte tipuri de operațiuni. Totuși, revista îl lega pe László Ákos în schimbul de obligațiuni Szamovölgyi Vásut Rt către Trezoreria Română, o tranzacție de altfel destul de sulfuroasă în acea vreme.

Cariera lui László Ákos, în afara unor scurte sincope, a avut o traiectorie ascendentă, inexplicabilă însă în opinia ziariștilor, având în vedere inconsistența personalității sale. „Lumea se aștepta, spunea ziarul, să devină un jucător financiar serios pe piața conservatoare clujeană. Dar totuși, cunoscătorii știau că toată această ascensiune nu putea fi de lungă durată, pentru că era nejustificată sau nu avea acoperirea cuvenită. În zadar a încercat László Ákos, prin partenerul său, să parvină și să se învârtă în cele mai exclusiviste cercuri de magnați, degeaba l-a cucerit pe Wass Endre (conte) ca membru în consiliul de administrație al băncii sale, degeaba organiza petreceri cu șampanie până dimineața, degeaba conducea mereu un automobil, degeaba era văzut în toate locurile de distracție, degeaba întreținea amante bine plătite pentru care avea apartamente luxoase, degeaba participa la jocuri de cărți notorii și bătea nenumărate drumuri, pompând bani în presă; era privit mereu cu dispreț și considerat un interlop în lumea serioasă a afacerilor, în ciuda activității sale febrile în afaceri. Știa că va veni vremea când toate afacerile construite pe nisipuri mișcătoare se vor prăbuși”.

Pentru moment, însă, László Ákos își trăia viața și câștiga mult. Prin intermediul prietenului său italian, a achiziționat agenția principală de film *Paramount* din România, fondând astfel, *Imperator Film*. La început compania sa mergea foarte bine, când s-a întâmplat ceva neașteptat: consiliul de administrație al *Paramount*, un agent din Statele Unite, care a lichidat rapid compania clujeanului. Le-a reziliat contractul de exclusivitate și a mutat reprezentanța *Paramount* la București. Trebuia găsită o nouă afacere, astfel, împreună cu un alt membru al consiliului de administrație al Băncii de Economii din Ardeal, Dp. János Buja, medic arădean, a preluat contractul de închiriere a cinematografului cu cele mai bune vânzări. În același timp, a început să distribuie și bilete de loterie străine, dar temându-se de o posibilă intervenție a autorităților, care s-a lăsat mult așteptată, a înființat o companie separată în acest scop *Schreiber Bankhaus*. László Ákos s-a implicat în falimentul fabricii de săpun *Heinrich*, pe care a achiziționat-o după un conflict zgomotos cu un alt consorțiu rival.

Dintre toate afacerile sale, cea mai îndrăzneță și de departe cea mai nereușită dintre toate a fost închirierea Teatrului Maghiar lui László Ákos de la Asociația Teatrului pe patru ani. În luna mai 1930, László s-a angajat să achite

datoria de patru milioane a dr. Jenő Janovitz. Însă, după cum avea să se dovedească mai târziu, nu avea niciun ban pentru o asemenea tranzacție, dar s-a adresat baronului Kemény János de la *Erdélyi Helikon* de la care a solicitat o cambie de câteva milioane. El a argumentat că în calitate sa de director al *Băncii de Economii din Ardeal* nu putea împrumuta bani pentru propriile cambii și, prin urmare, avea nevoie de garanția baronului Kemény, care a fost asigurat că acele cambii pe care le semnase nu vor fi decontate. Tânărul baron a primit însă o cerere din partea unei instituții financiare românești din Cluj, pentru a achita o datorie de aproape un milion și jumătate de pe cambie. Baronul Kemény a tras la răspundere familia László, a cerut auditarea contabilității teatrului și a amenințat cu un scandal deschis. Au început o serie de negocieri, în urma cărora rudele lui László Ákos au fost de acord să plătească cea mai mare parte a sumei împrumutate cu garanția baronului⁵⁴.

Aceasta era atmosfera în Clujul anului 1931, când criza a erupt în urma falimentelor din toamna anului 1931. Chiar dacă am vorbit despre instituții de credit din afara Clujului, orașul le-a resimțit, dar undeva până la data izbucnirii crizei exista speranța unei rezolvări. Sucursala clujeană a Băncii *Cetatea*, de la instituție onorabilă situată pe strada Regina Maria în centrul Clujului, a devenit peste noapte nefrecventabilă. Odată cu luna octombrie 1931, speranța soluțiilor salvatoare s-a destrămat. Teama potențială a devenit cinetică iar cererile de rambursare a depozitelor au început să curgă către bănci. Banca *Marmorosh Blank & Co* situată chiar în Piața Unirii afișase închiderea ghișeelor până la reorganizare. A urmat un lung calvar al băncilor cu politicile nehotărâte ale guvernului, cu moratorii asupra depozitelor, cu proiectele de asanare a creditelor agricole și urbane, cu asaltul persoanelor asupra ghișeelor și încercarea de convingere a deponenților că toate depozitele vor fi salvate și de păstrare a lor în siguranță la bancă, reeșalonări în funcție de valoarea depozitelor.

Ziua de 23 octombrie a fost o zi de vineri iar în 24, sâmbăta, la Teatrul Național era programată piesa lui Moliere, *Bolnavul închipuit*⁵⁵. Se spune că sala a fost aproape goală. O boală ciudată se abătuse peste Cluj, nu mai era o prefăcătorie, nu mai era butaforie. Era o realitate. Criza încheiase o perioadă de încredere. Lumea se îmbolnăvisese.

⁵⁴ „Brassói Lapok”, Brașov, an XXXVII, nr. 217 din 23 septembrie 1931, p. 3.

⁵⁵ „Patria”, Cluj, an XIII, nr. 232 din 24 octombrie 1931, p. 2.